

به نام خدا

ارزیابی فرش تبریز

گردآورنده: الهه آهنگر

تبریز

- تبریز ، مرکز استان آذربایجان مرکزی ، طی قرن‌ها به عنوان مرکز فرهنگ مشرق زمین از شهرت بسیاری برخوردار بوده است. این شهر بزرگ‌ترین قطب اقتصادی منطقه آذربایجان ایران و مرکز اداری ، ارتباطی ، بازرگانی و صنعتی این منطقه شناخته میشود

تاریخچه

- هنگامی که هانیریش یاکوب از اهالی برلین در سال 1911 کارگاه قالی بافی در تبریز دایر نمود ، تنها تعداد انگشت شماری از صدها کارگاه قالی بافی در این شهر باقی مانده بود

- در مورد تاریخچه فرش در تبریز چنین می توان گفت که با توجه به قدمت تاریخی این شهر مسلماً هنر صنعت فرش بافی در آن به قبل از دوران صفویه باز می گردد . این عقیده عمومیت دارد که تعداد کثیری از فرش های ترنج یا مدالیون صفوی در تبریز و آذربایجان بافته شده است در نیمه دوم قرن ۱۵ و در دوران صفوی فرش از حالت روستایی به هنر پیشرفته درباری تبدیل شد . یکی دیگر از تحولات مهم در فرش این دوره طرح هایی بود که هنرمندان دربار و هرات ایجاد شد این طرح ها در کلیه مراکز بافندگی پخش شده و مورد استفاده عموم قرار

بررسی طرح

- در تبریز هر گونه نقشه را میبافند. می توان فرش هایی از بافته های تبریز را دید که مثلاً نگاره های حاشیه از یک نقش و نگاره لچک ترنج از نقشه دیگر و نگاره های زمینه اش از نقشه سومی باشد، این است که در بازار فرش، فرش به اصطلاح تبریز نقشه اصفهان یا تبریز نقشه کرمان و فراوان می توان یافت.
- نمونه واقعی قالی تبریز به سبک باروک و با سلیقه اروپایی است و متشکل از تکرار مداوم گل و نفت یعنی طرح شاه عباس و همچنین نقش های محلی است و طرح هایی از دیگر مناطق نیز بافته می شود.
- طرح های شناخته شده ناحیه تبریز عبارتند از : طرح مستوفی (گل فرنگ مستوفی) ، اسلیمی ترنج دار ، اسلیمی لچک ترنج ، نقش ماهی یا هراتی ، گلدانی ، مینا خانی ، طرح درختی ، طرح تصویری ، طرح باغی یا گلستانی ، طرح شکارگاه.

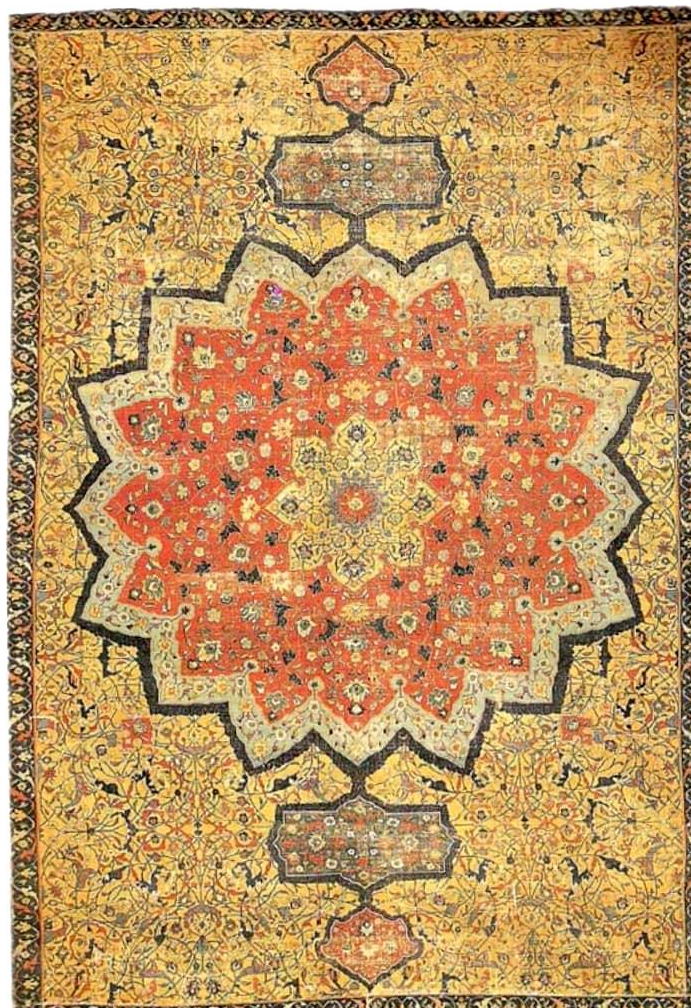
نمونه فرش سالتینگ ایرانی قرن ۱۶ میلادی (معرفی ویژگی های فرش های نفیس تبریز در
دو دهه گذشته ، نشریه گلجام)

نقشه ترنج معروف به قابی از کلکسیون امپراتوری عثمانی مربوط به اوایل قرن شانزدهم، تبریز، گره از
پشمک بر روی چله نخی، ابعاد ۷۴۲ در ۳۰۲ سانتیمتر (معرفی ویژگی های فرش های نفیس تبریز در دو دهه
گذشته مجله گلجام)

(1996 day. قالی ترنج دارپشی متعلق به شمال غربی ایران احتمالاً آذربایجان قرن ۱۶ میلادی (ماخذ:
نشریه گلجام

نمونه ای از یک ترنج در قالی تبریز که تاثیر گرفته از تصویر قبل از این که این مطلب گویای آن است که طرح های جدید الهام گرفته از طرح های قبلی هستند ، ماخذ : نگارندگان ، معرفی ویژگیهای فرش های نفیس تبریز در دو دهه گذشته ، نشریه گلجام

تکنیک های جدید فرش تبریز

- در فرش تبریز ابداعاتی خصوصاً در چند دهه اخیر انجام شده است که حالتی خاص را به فرش انالین منطقه داده است این خلاقیت ها در نقوش و رنگ و بافت نمود کرده و سبب به وجود آمدن آثار بدی در زمینه تولید فرش نفیس ایران گردید که تاکنون سابقه نداشته است

● تحول در رنگ آمیزی

- نمایش عمقاز جلوه های جدید در رنگ فرش معاصر تبریز به کارگیری عمق و بعد یا پرسپکتیو در این طرح دو بعدی است که شناسه خاص به فرش تبریز داده است

- چنانکه در تصویر زیر گوشی از حاشیه بیرونی این قالی را می‌بینیم رنگ آمیزی و سایه های فرش به گونه‌ای است که چرخش اسلیمی برگ و نقوش تزیینی بین آنها برجسته به نظر آمده و همچنین به کارگیری نوش تکراری در حد فاصل حاشیه پهن و این تزیینات حاشیه باریک را شکل داده که به سبب استفاده از رنگ هایی با هارمونی صورتی تا بنفش این روزها حالت برجسته به خود گرفته است این حالت رنگ آمیزی قاب چوبی پر نقشی را در اطراف فرش تداعی می‌کند

• استفاده از رنگ برای فضا بندی

- تحولی دیگر در ابداعات فرش تبریز استفاده از رنگ برای پر کردن فضاهای خالی به جای نقش است که با بکارگیری رنگهای دارای هارمونی و هماهنگی با طرح فضاهایی خاص، قرابتی زیبا بین طرح و رنگ ایجاد می شود چنین فنی را در طرح های زیرخاکي جدید میبینیم

استفاده از رنگ
برای فضا بندی،
این تصویر
قسمتی از فرش
تبریز با طرح زیر
خاکي بوده که
نمونه ای از
تقسیم بندی
فضای خالی با
استفاده از رنگ را
در این فرش به
صورت رنگهای
آبی، بنفش و سبز
سدری نشان
می دهد. ماخذ:
نگارندگان، معرفی
ویژگی های فرش
های نفیس تبریز
در دو دهه
گذشته، نشریه
گلجام

• دورگیری

- به کارگیری ابریشم سفید و رنگی به منظور دور گیری گلها و برگها از دیگر ویژگی‌های فرش تبریز بوده و همچنین استفاده از چند رنگ هم خانواده برای سایه زدن به طرح حالتی خاص می بخشد زیبایی این گونه فشارها در هماهنگی کامل بین رنگهای مصرفی آن است

دورگیری، این
تصویر قسمتی
از حاشیه قالی
دایره است که
رنگ‌ها در آن
دارای هماهنگی
بسیار بوده و به
کارگیری سایه و
روشن و
دورگیری در
گلها و برگها به
وضوح دیده می
شود، ماخذ:
نگارندگان،
معرفی
ویژگی‌های فرش
های نفیس
تبریز در دو دهه
گذشته، نشریه
گلجام

• به کارگیری سایه روشن رنگی

- نوآوری دیگر در فرش تبریز به کارگیری سایه با استفاده از رنگ استفاده نامحدود از رنگ های هم خانواده و ایجاد سایه روشن باعث القای عمق می شود. از ویژگی های دیگر تعادل بین رنگ های سرد و گرم بوده که وجود این سایه و روشن ها در گلها و متن حالتی برجسته به نقوش می دهد این روش توانسته گل ها را از پس زمینه رنالی رنالی واقع گرایانه نزدیک تر نماید

به کارگیری سایه
روشن رنگی، در
این تصویر
قسمتی از متن
یک فرش معاصر
و بدیع بافت
تبریز در ابعاد ۱۲
متری (۶۰ گره)
دید می شود،
ماخذ: نگارندگان
معرفی،
ویژگی های فرش
های نفیس تبریز
در دو دهه
گذشته، نشریه
گلجام

• طرح زیر خاکی

- یکی از انواع طرح های تیریز طرح زیر خاکی است. این سبک دارای رنگ های ویژه خصوصاً رنگ بژ و زیتونی و صدری است که حالت زیر خاکی را به نقش می دهد. عناصر تشکیل دهنده طرح آثار و ابنیه باستانی و نقش شاهان و شخصیت های ادبی و شعرای گذشته ایران است. گاهی برای استحکام بیشتر در طراحی، نقوش باستانی در بین فضاها ی چرخشی اسلیمی و ختایی قرار می گیرند

قسمتی از یک قالی با طرح زیر خاکی و حاشیه پرسپولیس، ماخذ: نگارندگان، معرفی ویژگی های فرش های نفیس تبریز در دو دهه گذشته، نشریه گلجام

قسمتی از متن یک فرش تبریز با طرح زیر خاکی و گل ابریشم ابعاد اصلی ۹ متری و مرد شمار ۶۰، ماخذ:
نگارندگان، معرفی ویژگی‌های فرشهای نفیس تبریز در دو دهه گذشته، نشریه گلجام

توضیحات مربوط به اسلاید قبل

- این تصویر از پشت فرش عکاسی شد تا بتوان جزئیات طرح را بهتر نمایش داد در اینجا وجود چرخش های متنوع از گل ها را می بینیم در میان چرخها طراح از وجود یکی از نقوش بسیار شناخته شده دوران ساسانی با نام گریفن استفاده کرده است

● به کارگیری عناصر جدید در الگوهای سنتی

- تصویر زیر طرح اسلیمی لچک ترنج است، طرح مورد نظر دارای مدالیون بیضی است (طرح اسلیمی لچک ترنج یکی از قدیمی ترین و با سابقه ترین طرح ها در تبریز و به طور کلی در طرحهای گردان ایران است) زیبایی این فرش به خاطر اسلیمی ها و تعادل در رنگ آمیزی آن است. الگوی طرح یک الگوی سنتی است اما نقش مایه های آن جدید و غیر متعارف بوده و چنانکه دیده می شود طرح دسته گل هایی که بین اسلیمی ها قرار گرفته اند، شباهتی به گل های ختایی و یا حتی گل های فرنگ ندارد. شاید بتوان اسلیمی به کار رفته در این طرح را در گروه اسلیمی برگی طبقه بندی کرد اگرچه که برگ های آن شباهت زیادی به طرح فرش های اروپایی خصوصاً فرانسوی دارد

مواد اولیه •

- برای بافت فرش های نفیس از پشم مرغوب و ظریف مرینوس استرالیایی و یا نیوزلندی استفاده می شود. پشم دستریس محلی در این بافت به کار نمی رود زیرا این پشم چون به صورت سنتی تهیه می شود ضخامت در تمام طول تاریخ یکسان نبوده و ظرافت لازم را برای گره هایی با رجشمار بالا ندارد در عوض در بافت های با رجشمار ۳۰ به پایین پشم های دستریس ایرانی به خوبی جوابگو است و اکثراً در بافت این فرش ها از رنگ های گیاهی استفاده می شود به طور کلی فرش های ظریف مقاومت فرش های به اصطلاح گوش دار و ضخیم بافران داشته و رنگ های آنها نیز ماندگاری رنگ های گیاهی را ندارد. در فرش های ضخیم تبریز از پشم برای بافت گره یا پرز از نخ با پنبه برای چله فرش و در فرش های رد شما را بالا از پشم خارجی و ابریشم برای پرس و از نخ پنبه ای یا ابریشم برای چله استفاده می شود البته پود نیز از جنس پنبه است
- فرش های تبریز بیشتر با پشم یا ابریشم بافته می شود که معمولاً کوتاه یا متوسط چیده می شوند و بیش از همه در آذربایجان تهیه می شود مورد استفاده است

رنگری

- تبریز اولین مرکز قالیبافی ایران است که مواد رنگی کشورهای مغرب زمین در آن کاملاً رسوخ یافته است و رنگهای جدید جانشین رنگهای قدیمی شده است. با بررسی گذشته پر فراز و نشیب صنعت فرشبافی می توان دریافت که تبریز همواره قطب مهم تولید فرش بوده و متعاقب آن در صنعت رنگری نیز از سابقه طولانی برخوردار است و در طی گذشت زمان در زمینه تکنولوژی و تکنیک رنگری به پیشرفت و تکامل رسیده است.

- در زمان اوج هنر و صنعت فرش بافی، یعنی در دوران پادشاهی صفویه در تبریز مراکز مهم فرشبافی دایر گردید و در کنار آن کارگاههای رنگری که غالباً رنگری گیاهی را انجام می دادند تأسیس و گسترش یافت. با گسترش روابط ایران و کشورهای دیگر از جمله اروپائیان صنعت رنگری نیز دست خوش تحولات و پیشرفتهای روز افزونی شد و تاکنون نیز ادامه داشته است.

- سهولت و سرعت و ارزانی رنگری با رنگهای اروپایی در مقایسه با شیوه معمول در ایران که مستلزم صرف هزینه و وقت زیادتر بود مردم تبریز را مجذوب خود کرد. در تبریز از رنگهای کرمی و آنیلینی، رنگهای ترکیبی کارخانه های خارجی که با بیکرمات پتاسیم تثبیت می شود، هر دو استفاده می شود که رنگهای آنیلینی فقط در قالی های ارزان قیمت مصرف دارد.

● نکاتی در خصوص ابریشم

- ابریشم مصرفی در بافت فرش های نفیس ابریشم تولید داخل کشور است. البته تمام تولیدکنندگان این گونه فرش ها ترجیح می دهند از نوع مرغوب به ابریشم ایرانی استفاده کند چنانکه نوع درجه یک آن در بازار نباشد ناچاراً از ابریشم خارجی استفاده میشود
- تبریز از جمله کانون هایی است که بافندگان آن در بافت فرش ابریشمی مهارت دارند

● نکاتی در خصوص رنگ

- رنگهای شیمیایی مرغوب برای رنگ آمیزی کرک و ابریشم استفاده می شود به غیر از چند مورد استثنا از رنگ گیاهی استفاده می کنند علت آن که بیشتر از رنگ شیمیایی استفاده می شود به دلیل رگ دار شدن پشم پس از رنگرزی گیاهی است. در تبریز محدودیت رنگ وجود ندارد طراحان و نقاشان با طیب خاطر رنگهای متنوع را در آثارشان به کار میبرند
- رنگ هایی که بیشتر در فرش های تبریز به کار می رود عبارتند از: قرمز لاکی و آبی توند و شیرین به عنوان رنگ متضاد استفاده می شود

● نکاتی در خصوص کارگاه های بافندگی

- اکثر کارگاه ها در شهر تبریز و خصوصاً در روستاهای اطراف این شهر قرار دارد فرش های اعلا در شهرهای مجاور از جمله مراغه، مرند ، ماکو و آذرشهر نیز تولید می شود. در میان فرش های تبریز فرش تمام ابریشم نیز بافته میشود. بافت و تولید اینگونه فرش ها اکثراً در کارگاه های اردبیل و مراغه صورت می گیرد

مشخصه های دیگر فرش تبریز

- در تبریز و کلیه شهرهای آذربایجان واحد بافت قالی قابل نامیده می شود که مساوی با ۱۴ هزار گره در ۷ سانتیمتر است که به جای رجشمار به کار میبرد.
- گره فرش تبریز متقارن یا همان ترکی است همچنین این فرش ها ۲۱۰ و پرز آنها کوتاه و نازک است از تبریز فرش های تاریخی و موزه ای از زمان صفویان به بعد در برخی از موزه های جهان در دست است.
- فرش تبریز در ابعاد گوناگون تا بیش از ۱۲ متر مربع بافته میشود.
- در فرش تبریز تارها از جنس کتان و پودها از کتان و یا از پشم هستند.
- در فرش های تبریز گره ترکی یا فارسی به کار میرود. بیش از دو هزار و ۵۰۰ گره در هر دسی متر مربع استفاده می شود.
- کیفیت فرش تبریز: قطعات نوع عموما جهت تزئین اتاق ها مناسب است و قطعات قندی می و نادر با ضخامتی ظریف به ندرت در بازار یافت می شوند و قالی های ابریشمی از آنها کمیاب ترند.
- نخ های پود قالی های تبریز، از دورشته تشکیل شده اند: یکی از آنها ضخیم و دیگری نازک است.

لجستیک ترنج اسلیمی جدید قالی نه متری تبریز با چله ابریشم و تکنیک بافت گل ابریشم و رج شمار ۵۰ ،
ماخذ: نگارندگان ، معرفی ویژگی های فرش نفیس تبریز در دو دهه گذشته ، نشریه گلجام

این تصویر که از جزئیات فرش عکاسی شده به کارگیری پرندگان و سایر حیوانات را در متن بلجک نشان می‌دهد
نشستن پرنده بر روی شاخه اسلیمی باعث استواری و اتصالات محکم در طرح گردیده است، ماخذ: نگارندگان ،
معرفی ویژگی های فرش های نفیس تبریز در دو دهه گذشته ، نشریه گلجام

در اینجا نیز به کارگیری فرم پرنده مورد نظر است در طرح سمت راست اتصالات در حاشیه ارتباط را بین حاشیه های کوچک و حاشیه بزرگ به وجود آورده و توانست تعادل لازم را در این قسمت از کار ایجاد کند . در عکس سمت چپ گلدانی دیده می شود که شاخه های گل از آن روییده و قرارگیری دو پرنده بر کناره های این گلدان خلاقیتی خاص به این طرح داد است ، ماخذ : نگارندگان ، معرفی ویژگی های فرش نفیس تبریز در دو دهه گذشته ، نشریه گلجام

دو تصویر پایین پروانه هایی را در متن و حاشیه نشان می‌دهند ، شاهد خلاقیت در به کارگیری جانورانی از جمله اردک ، گوسفند، ماهی و ... در پر کردن بال های پروانه هستیم. حتی شاخک های پروانه سر دو مرغ است. به کارگیری شکل پروانه با چنین تزییناتی که هم نمادی از این جانور است و هم به صورت یک فرم تزیینی جلوه ای خاص به این فرش بخشیده

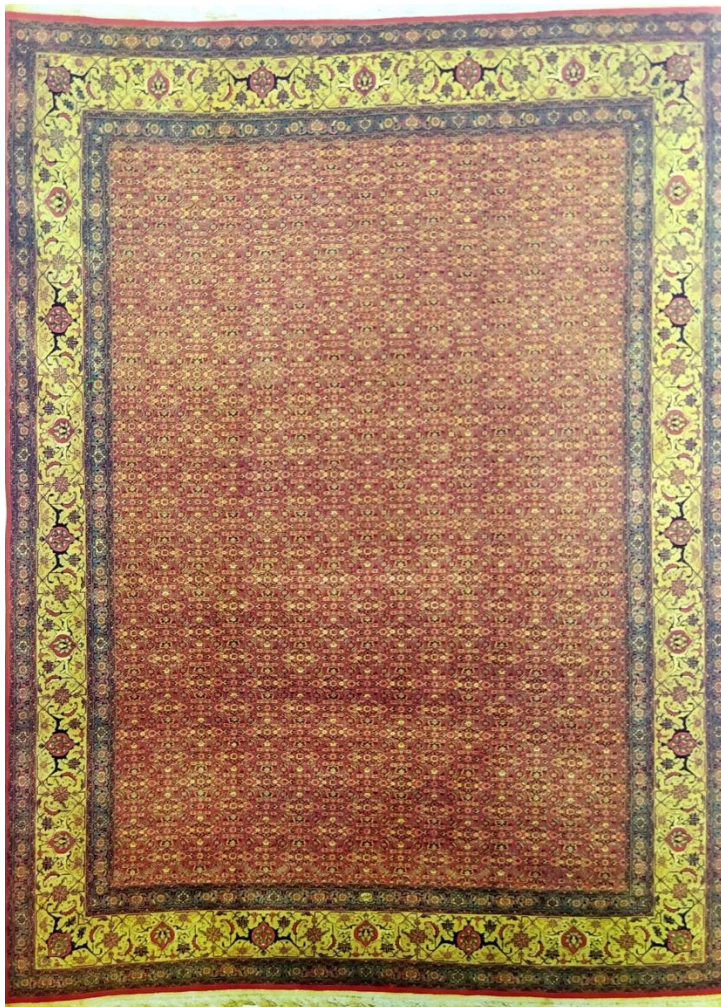
قسمتی دیگر از یک قالی تبریز در اینجا دیده میشود که فرم های تزینی داخل آن نقش هایی متفاوت را ارائه میدهد

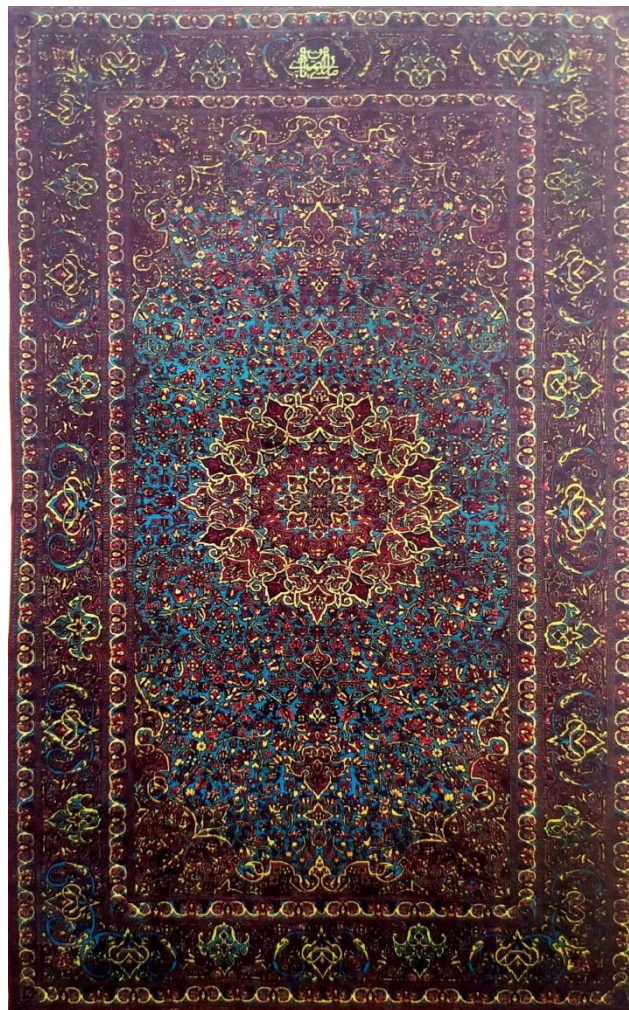
قالیچه تصویری تبریز ، پشم ، 1890 م ، اندازه 135.91 ، کتاب قالیه و قالیچه های ایران

قالی تبریز ، نقش ماهی در هم ، پشم و پنبه ، قرن بیستم ، مهر ایجادی ، اندازه 384.298 سانتیمتر ،

قالیچه لچک و ترنجدار تبریز ، 1910 م ، اندازه 209.132 سانتیمتر

قالی حیوان دار تبریز، 1890 م، اندازه 755.454 سانتیمتر

قالی نقش بوته سرتاسری تبریز ، پشم و پنبه ای ، اواسط قرن بیستم ، اندازه 408.298 سانتیمتر

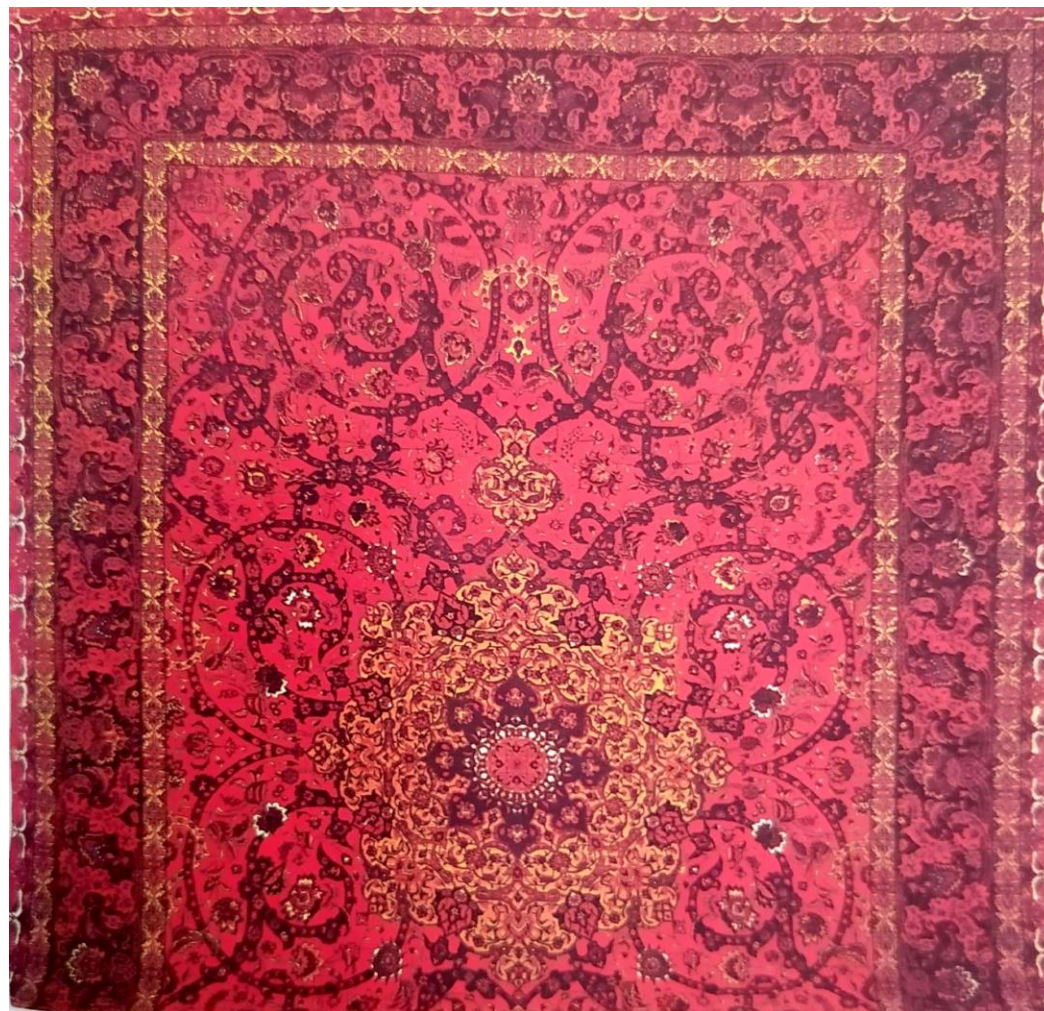
قالی حیواندار تبریز ، اواخر قرن نوزدهم میلادی ، اندازه 302.231 سانتیمتر

قالی جدید پشم و ابریشم تبریز، نقش محرّمات اندازه 396.301 سانتیمتر

قالی اسلیمی ترنجدار تبریز ، اندازه ، 480.338 سانتی متر

فرش تبریز ، تلفیقی لچک و ترنج ، کتاب تاریخ فرش-

فرش تصویری ، بافت تبریز ، اواسط قاجاریان

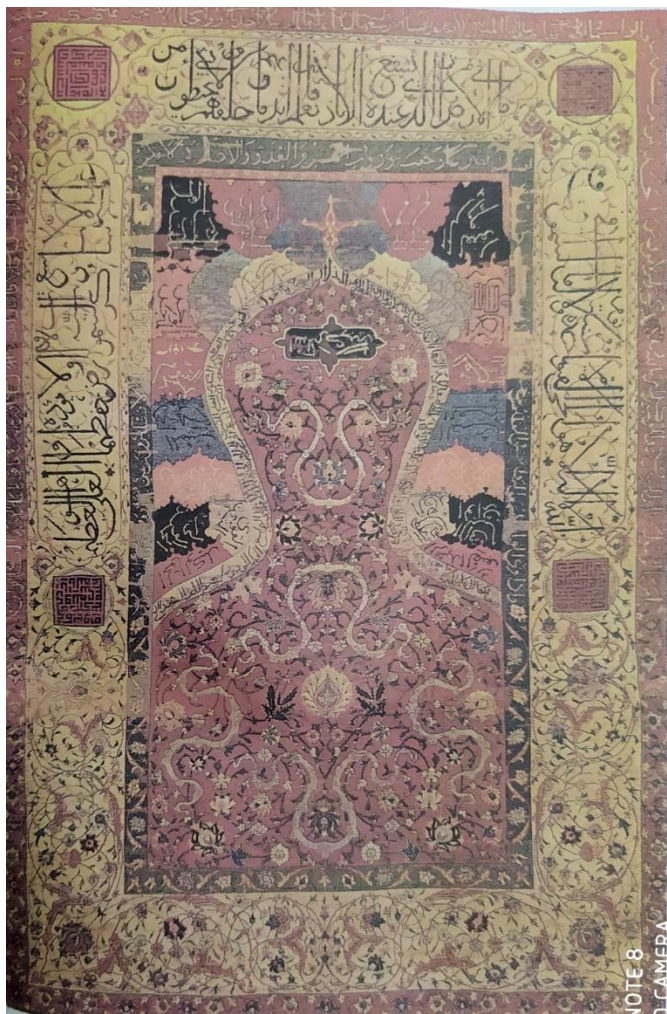
فرش تبریز با طرحی از استاد احمد عماد ، از مجموعه خصوصی

فرش جنگ رستم ، بافت تبریز ، 1320 هـ ق ، موزه فرش

فرش جانمازی ، بافت تبریز ، اوایل قرن 10 هـ ش ، موزه متروپولیتن نیویورک ، کتاب تاریخ فرش

NOTE 8

DECAMERA

فرش تبریز ، محرابی ستون دار ، اوایل قرن 20 م ، کتاب شناخت طرحها و نقشه های فرش ایران و جهان

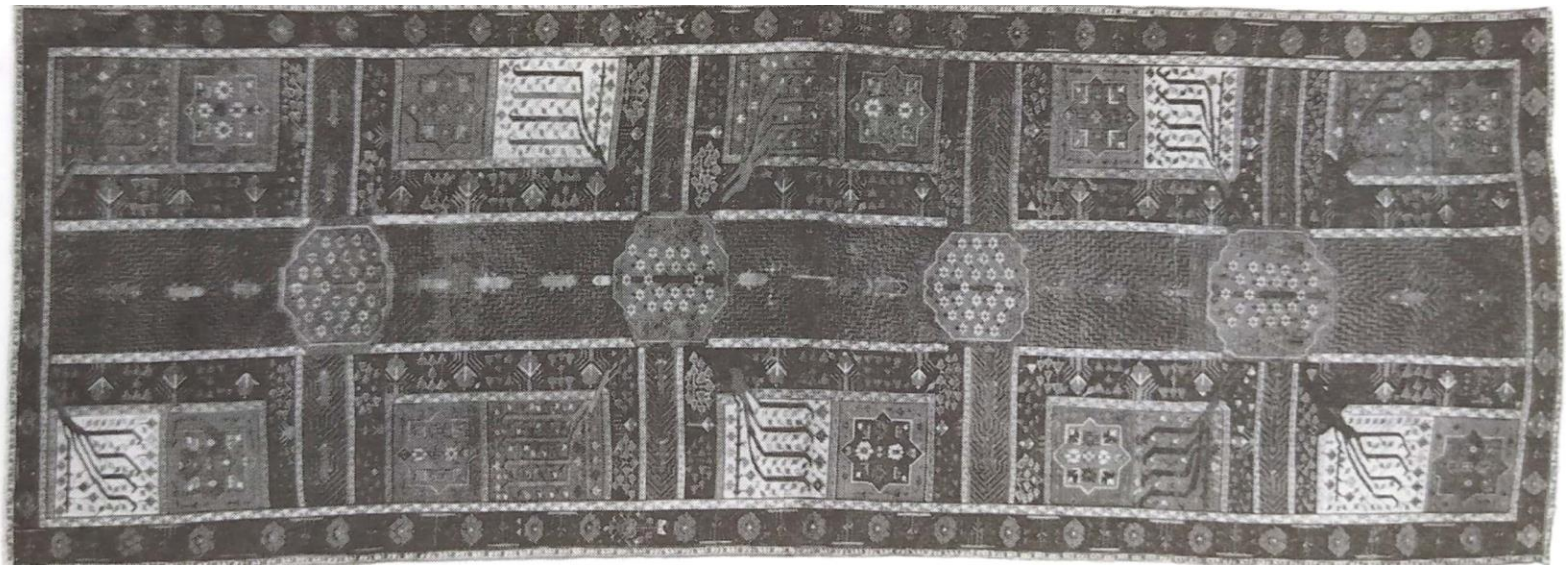
حاشیه کتیبه ای فرش تبریز ، قرن 17 م

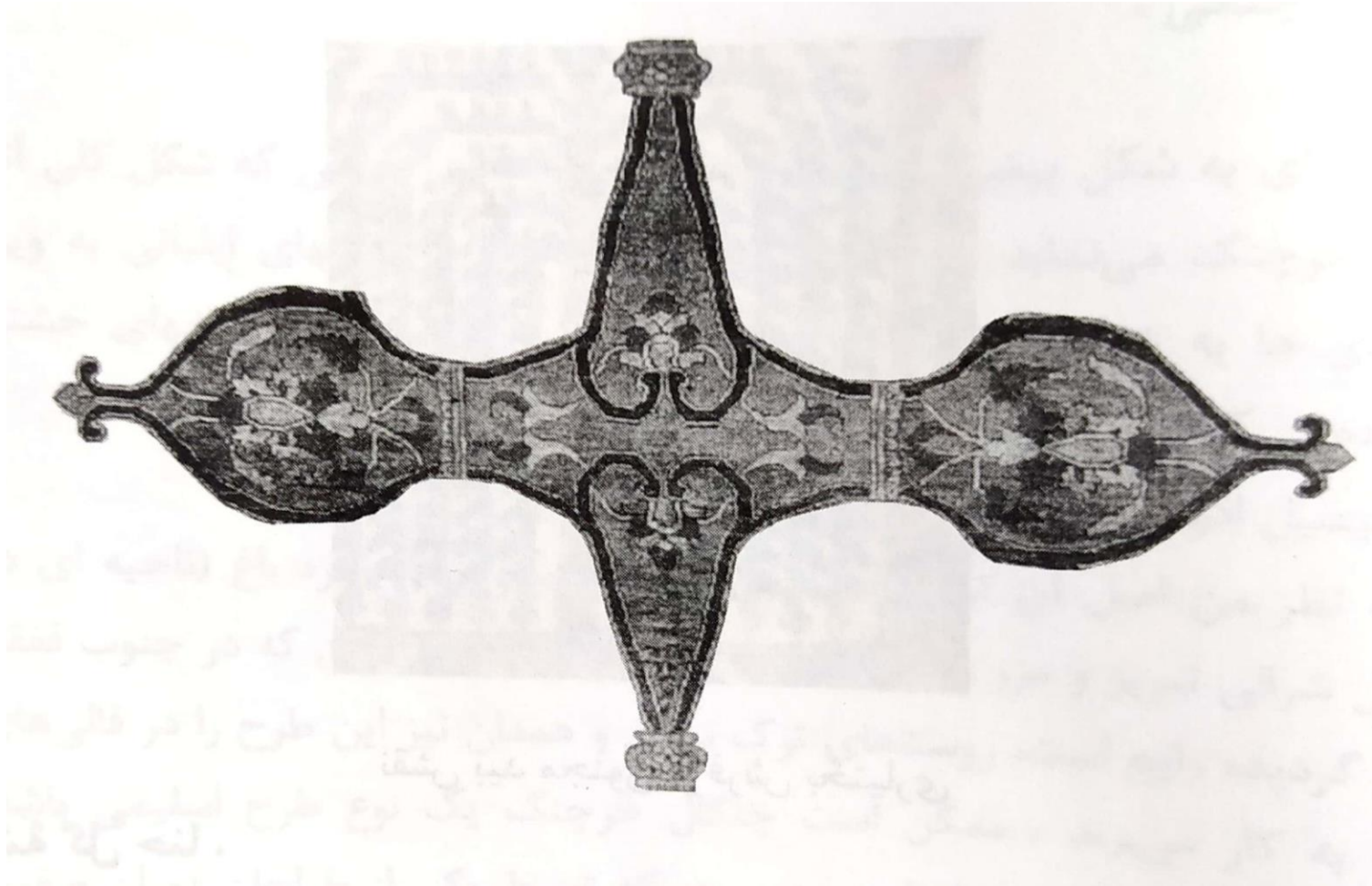
حاشیه فرش تبریز

نقشه باغی ، بافت آذربایجان ، قرن 16 م

بخشی از نقش مرکزی قالیچه تبریز ، نقش لنگر کشتی همانند طرحهای شواستیکا در بعضی آثار طراحی
میشده است

فرش تبریز ، نقشه افشان شاه عباسی

منابع

- شناخت طرحها و نقشه های فرش ایران و جهان / ناشر :
نشر هستی / تالیف : ابوالفضل وکیلی / 1382
- تاریخ فرش، سیر تحول و تطور فرشبافی ایران / کتابخانه
ملی ایران / فضل الله حشمتی رضوی / 1387
- قالیها و قالیچه های ایران / فرهنگسرا یساولی / اریک
آشنبرنر
- معرفی ویژگیهای فرش نفیس تبریز در دو دهه اخیر /
نشر به گلحام